

יער השכחה

חיה גרץ-רן

נעלי עקב 2009, שמן וגיר על בד, 90x70 ס"מ
בעמוד הקודם: מאיה (1) 2008, שמן וגיר על בד, גובה: 30 ס"מ, קוטר: 40 ס"מ

שום דבר לא קורה פעמיים

שום דבר לא קורה פעמים
ומאום פעמיים לא קרה
לכן נולדנו בלא כל הכנה
וגם נמות בלא שגרה...

יוסלבה שימבורסקה, 'שלהי המאה'
תרגום: רפי וייכרט, סדרת קשב לשירה, 1998

יער השכחה חיה גרֶרֶן

אורה קראוס

*"הילדות אינה נוסטלגיה, אינה אימה, לא גן עדן אבוד ולא גיזת זהב,
אבל אולי היא אופק, נקודת מוצא, מערכת צירים שחוטתי חיי יוכלו
למשוך מהם את משמעותם".¹ אמירה זו של הסופר הצרפתי ז'ורז'
פרק, רלוונטית לנושאים שבהם עוסקת חיה גרֶרֶן. האמנית נוגעת
בצל העבר, הקשור לימי הילדות, שואבת ממנו תובנות והבנות
המתפתחות ומשתנות על פי רוח הזמן, ובונה מהן בהדרגה את זהותה
ואת יצירתה.*

בסדרת עבודות קודמות עסקה רן ביחסים בינה לבין אמה. עבודות
אלו תיארו את דיוקנה של האם, המשתייכת לדור האימהות
המיוסרות, שהקריבו את עצמן למדינה המתהווה ולגידול ילדיהן.
בסדרה זו ציירה גרֶרֶן את דמות האם על קרשי חיתוך, המזוהים עם

הטריטוריה הנשית - המטבח - ועשתה שימוש בחיתוכי הסכין על
גביהם. באופן זה הפך המצע לחלק מנושא העבודה בהקשר הפרטי
והציבורי, כביטוי של התרסה כנגד מוסכמות התקופה, שהשפיעו
על האופן שבו חונכה האמנית ועל עיצוב אישיותה. חלק ניכר מגוף
עבודות זה הוצג בגלריה העירונית ברחובות בתערוכה הקבוצתית
"מגירות ילדות" (2004), שעסקה ביחסי אם-בת.

בהמשך הרחיבה גרֶרֶן את היריעה והעמיקה בחקר התקופה
בסדרות "לבנות"² ו"כתיבה תמה"³. בעבודות אלה הציגה האמנית
ציורים של ילדות תמימות, המשקפות את בנות תקופתה. "הילדות
הטובות" מופיעות בציוריה ללא ראש, לבושות בשמלות לבנות,
המסמלות טוהר, או במכנסיים קצוצרים, החושפים רגליים תמות

חצאית כחולה (2) 2008, שמן על בד, 90x70 ס"מ
בעמוד ממול: רחלי 2007, שמן על עץ, 33x18 ס"מ

של האמנית. המראה הראשוני של הנערה מתעתע, פסטורלי למראית עין, אך פניה מכוסות בידיה כמסרבת לראות. העניין של האמנית במוטיב ההסתרה בסדרותיה הקודמות, שהתמקדו בדור הוריה, הפך לעיסוק ב"יער השכחה" - דימוי המתייחס לדור הנוכחי שבוחר שלא לראות. המציאות הישראלית העכשווית, כפי שגרָרן חווה אותה, מתאפיינת באטימות, בעיוורון ובדחיית החלש. בשנים האחרונות גוברת אצלה תחושת הסכנה כי החברה שסביבה מאבדת עצמה לדעת.

בסדרה "מוציאה לשון" גרָרן שבה ועוסקת בדימוי של ילדה. הדמות שחורת השיער מביטה בצופה במבט מתריס, חורצת לשון ומפנה לעברו אצבע מאשימה. היא משקפת את טשטוש הגבולות בין טוב לרע, בין כוח וחולשה, בין שולט ונשלט. חריצת הלשון הפרובוקטיבית מבטאת את התמה החדשה ביצירותיה החדשות של האמנית, העוסקת בתיאור הדור הנוכחי בהקצנה. זוהי מעין אמירה תמציתית ונוקבת על מצבו של הנוער כיום, "דור השפע" שצמח בסביבה גדושה באינסוף גירויים: פרסומות, טלוויזיה ומחשבים, לצד דימויים של מציאות אלימה ומלחמות עקובות מדם. חריצת הלשון מורה על האמביוולנטיות המאפיינת את הנוער העכשווי: דעתני, חצוף וחסר ביטחון בעת ובעונה אחת. זהו דור שגדל להורים העסוקים במימוש עצמי ובמרוץ אחר הממון וההצלחה - הורים שהזמן שהם מותירים לילדיהם הוא "זמן איכות" קצוב. לעומת העבודות הקודמות, שעסקו באימהות מסורות לגידול ילדיהן, הדור הצעיר גדל באווירה אחרת לחלוטין. בהקשר זה מציינת הפסיכולוגית אמיליה פרוני כי כיום מיתוס האימהות האידיאלית תם וכי פחתה האידיאליזציה של ערך ההקרבה האימהית⁴ נושא האימהות, הרווי דילמות ופרדוקסים והשנוי במחלוקת, מתבטא אפוא במלוא העוצמה בגוף העבודות של האמנית בעבר ובהווה.

אשר עומדות על הקרקע בהסננות. הרקע הלבן השולט בכל העבודות, מתמוגז בלבן השמלות; הצבע האפרפר המגיח פה ושם מתווה את הגוף ואת צלו. עבודות אלו מדגישות בעוצמתן הרבה את הריק הבלתי מוזהה ומתארות ביד אמן טראומות, כאב וחוסר אונים. מאפיין חשוב הוא ה"פזזה" של הילדות, הנענות לקול הגברי המצווה-

הצלם הגבר המנחה אותן בתנוחתן. גרָרן מציינת כי עבודות אלה הן בבחינת מראה חברתית המשקפת את תקופת בנייתה של החברה הישראלית; לדבריה, הגוף הנשי-הילדי משקף את המפעל הציוני האוטופי ואת המחיר שהוא גבה.

כיום, לאחר שהשתרש השיח הפוסט-ציוני, הפוסט-מודרני והפוסט-פמיניסטי, השתנו כיווני העבודות של גרָרן בהתאם להתבוננותה המחודשת. בתערוכה הנוכחית מוצגת סדרת עבודות חדשה, "חצאית כחולה", העוסקת בדור הבנות העכשווי. לצד ציורי החלוצות ובנותיהן, נצפות הפעם נערות מזן חדש, עצמאיות ודעתניות. דמות הנערה - ספק ילדה, ספק אישה - מתאפיינת בגוף מפתה; רגליה אינן נראות, וחצאית הפליטה הכחולה שלגופה, בעיצוב רטרו, מתמזגת

היטב בחזייתה הוורדרדה; השיער קלוע לצמה קשורה בסרט לבן - אותו סרט שהוצמד בזמנו אל מרכז ראשן של "הילדות הטובות".

גרָרן עוסקת בנושאים חוזרים ונשנים בכל הסדרות ונוהגת לצעוד אחורה וקדימה בזמן, וכך מעמיקה את הקשריהם של המוטיבים במבט מתחדש ומרתק. הרקע הלבן שהופיע בסדרות הקודמות מוחלף בסדרה זו בנוף הצבעוני של עמק יזרעאל, מקום מגוריה

גרֶרְךָן מטיבה לצייר את חורצות הלשון על גבי מצעים מגוונים, המוסיפים משמעות נוספת לנושא: למשל, מצעי כפות טיחים מעץ וממתכת, הנקשרים לעבודות בניין וטיוח - המקבילה הגברית לקרשי החיתוך המזוהים עם עיסוק נשי. כמו כן, בעבודות אלה בוחרת האמנית להשאיר את חלקי הכסות של הגוף בגיר כדי להדגיש את תחושת החלל הריק הפולש פנימה. ברקע הציורים, מאחורי חורצות הלשון, נראים ענפיו של "יער השכחה", עקורים ומיובשים, שעליהן עומדות סוריקטות - חיות המייצגות דריכות וחשש תמידי מאיום מתקרב.

בחלל הקטן של הגלריה נבנה מיצב שממחיש את "יער השכחה" באופן תלת-ממדי - דימוי המרמז על מקום סבוך ומאיים, כמו בסיפורים ובאגדות של פעם. על ענפים משתרגים שנאספו בטבע תלויות חיות שנלקחו ממשחקי ילדים. לדברי גרֶרְךָן, "החיות 'פלו' אל תוך העבודות מתוך השכחה; הן חזרו לתודעה שלי כמו כתמי

ארנבות (2) 2006, שמן על בד, 89x130 ס"מ

שמן הצפים על פני המים. ארנבות, קיפודים, ברווזים וסוריקטות". השינויים שהיא בוחרת לעשות בדימויי החיות ומיקומם בגוף העבודות משקפים את חוויותיה הפנימיות. כמו בכל הסדרות, הממד הפרטי והממד הקולקטיבי נשזרים זה בזה וחוברים לעבודה קוהרנטית ומהודקת, הקושרת בין העבר לבין ההווה.

חשיבות יצירתה של גרֶרְךָן באה לידי ביטוי באופן שבו היא משלבת עיסוק בנושאי ההורות והילדות בהתייחס להשתנותה של החברה, וכל זאת בסגנון ריאליסטי צרוף רווי ממד אינטואיטיבי. על כך אומרת האמנית: "לא בחרתי בריאליזם כאופציה - לא הייתה לי אופציה אחרת. שנים התייחסתי לעבודותיי כאל סוג של רישום אוטוביוגרפי פרטי אישי. העבודות הן הבניה של מציאות, ואופני ההבנה והטיפול הם נשיים. פענחו המציאות מסתמך על התצלומים שעמם עבדת ועל המרכיבים האנושיים והפוליטיים שמזינים אותי".

1. ז'ורז' פרק, W או זכרון הילדות, תרגום: אביבה ברק, הספרייה החדשה: הקיבוץ המאוחד / סימן קריאה, 1991, עמ' 19

2. התערוכה 'לבנות' הוצגה ב-2002 במוזיאון אורי ורמי נחושתן, באשדות יעקב; בגלריה הקיבוץ תל-אביב, בגלריה במרכז ההנצחה, קריית טבעון

3. חלק מהסדרה "כתיבה תמה" הוצג במוזיאון חיפה לאמנות חדשה

4. מתוך קובץ המאמרים בעריכת אמיליה פרוני, "אמהות - מבט מהפסיכואנליזה וממקום אחר" בהוצאת מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד

קיפודים 2008, שמן על בד, 70x125 ס"מ

על סימאון, דיכאון, יופי ובוהק קליני

ד"ר קציעה עלון

נשי מכורבל, קטוע, משדר פגיעות אין סופית, חפצים פאליים, דובי בדמותו של חור שחור. לא פעם נודף לובן בוהק מפני השטח הדשנים. אולם אין לטעות בלובן הזה: זה הוא לובן הנושא מטענים של אבל, מלנכוליה, דיכאון ואי-נוחות. זהו משטח צבעי של לובן המבקש לסמא אותנו ואת הדמויות הכלואות בו. ברצוני לקרוא את דמותה של אליס, דמותה האולטימטיבית של הילדה בשמלה הלבנה, כמפתח סימבולי עמוק לציוריה של רן, עבודות הנעות על מכלול ציורי רחב. כך כתבה ז'וליה קריסטבה, בנתחה את דמותה של מטופלת דיכאונית שלה: "כאילו היתה אליס בארץ הכאבים, הדיכאונית אינה יכולה לשאת את המראה. דמותה שלה ודמויותיהם של האחרים מעוררות

"אנחנו ב..... מה שם המקום הזה? שכחתי. מה השם שלך? משהו מוזר קרה לי. אני לא זוכרת את השם שלי. ואת השם של החיה הזו. האם נידבקתי בשכחנות? אפשר להדבק מזה? מפחיד נורא!" כך אומרת אליס ב"אליס בארץ הפלאות". דומה כי שיכחת השם הפרטי מסמנת שיא קוגניטיבי של הדחקה, היעלמות והיאלמות. מי אני? שואלת-חוקרת למעשה אליס, ומקבלת תשובות שונות לאורך כל הספר. דומה כי כוחות העומק המצויים בספר קלאסי זה - יופי צורני, מעמקים פסיכולוגיים, פתיחות מודעת למחצה, לצד ילדיות וילדותיות בוטה, מקבלים ביטוי ויזואלי מהמם בציורי השמן המורכבים של חיה גרץ־רן. ילדות מוציאות לשון, סוריקטות על ענף, חיות נטולות שם, גוף

בנרקיסים הפגוע שלה את האלימות ואת האיווי להרוג, מפניהם היא מתגוננת על ידי חציית המראה ועל ידי התמקמות בעולם האחר, אשר בו, הודות לפרישה ללא גבול של צערה הקפוא, היא מוצאת מחדש שלמות הזויה" (ז'וליה קריסטבה, שמש שחורה, 68). דומה כי גרץ־רן היא טיילת מומחית בארץ הכאבים. מה שרוחש אך ברמז בציר מקבל בדבריה של קריסטבה מבע מפורש: האיווי, התשוקה, להרוג. ברטליות מצויה מתחת לפני השטח הציוויים, המפתים, הקסומים-לכאורה. ההתגוננות מפני התשוקה להרוג והאלימות הכבושה היא "פרישה ללא גבול של צער קפוא", הגדרה מדויקת למטען הרגשי הבוקע מעבודותיה של גרץ־רן. או אז, במתחמו הרבוע של בד הציויה בגמירותה של יצירת האמנות, נמצאת מחדש "השלמות הזויה". "חציית המראה" היא החציה הסמבולית אל עבר בד הציויה המהווה מראה מעוותת מסוג מיוחד.

קריסטבה עירנית מאוד גם למיניות המפעפעת מדמותה של אליס, ומתיחסת לדמותה של וירגיניה ביצירתו הספרותית של לואי פרדינן סלין: "וירגיניה, העתק קרנבלסקי של אליס של לואיס קרול, היא הילדה שמאפשרת לדמיין את המלאכים בדמות נשים. לדימוי הזה יש היתרון הפנטזמטי של דחיית המפגש הבזוי עם המין הנשי, מאחר שבגוף זה של ילדה-רקדנית המוצג למבט, לנגיעה, לאוזן, לחוש הריח- המיני מצוי בכול ועל כן אינו מצוי בשום מקום" (קריסטבה, כוחות האימה, עמוד 128, ההדגשות שלי). גם אצל גרץ־רן מצוי המיני בכל. אין אתר פנוי הימנו, אולם זוהי מיניות הרחוקה מלהיות אוטופית. דוק של פדסטריה, גילוי עריות וניצול מיני מרחף מעל דימוייה של גרץ־רן. הגוף הנשי נדמה כפרוץ, כחדיה כנשלת. אנו פוחדים מפני ההשפלה והביזוי העומדים להגיע בעוד רגע.

הדיאלקטיקה המורכבת של ההישלטות, היותו של "החור השחור"

במרכז לב- האיטיות, מקום משכנה הקדוש של נפש הסובייקטיביות ומאידך- מקום הפלישה הגדולה, מקבלת ביטוי ויזואלי מהמם בסדרה בה הפך הדובי בו מחזיקה הילדה ל"חור שחור". כך כותבת קריסטבה: "איזבל נזקקה ל"חור שחור" זה של המלנכוליה שלה על מנת לבנות סביבו את האימהות החיה שלה ואת פעולותיה, כפי שאנשים אחרים מתארגנים סביב ההדחקה או סביב הפיצול. היה זה הדבר שלה ורק שלה, מקום מגוריה, המרכז הנרקסיסטי שצללה בו, כשם שגם שאבה ממנו כוחות" (קריסטבה, עמוד 80 שמש שחורה, ההדגשות שלי). מושג "הצל" היוגיאני מקבל אצל קריסטבה מפנה מגדרי, ההולם במדויק את ציוריה של רן.

תצורתו של הדובי השחור (ודוק: דובי ולא דובה) הופכת לבאר עמוקה אשר נשאבים אליה ושואבים ממנה בו זמנית. שדה המתח בציר כמו מבקש לנקב את חומריות הבד ולהגיע הלאה, הלאה, אל מחוץ לציויה, מחוץ לקיר התלייה, מחוץ לעולם, אל "לב המאפליה". התשוקה להישאב, לא להיות, להתאיין, שמקורה הוא באובדן כוחות החיים והויטליות ובנסיגה אל הדיכאון והמלנכוליה, מושלכת כך, ב"אלימות מעודנת", "מושפרצת", אל הדמות המצוירת, אל הציירת, ואל הצופה גם יחד. בד הציויר המתוח הוא שדה המאבק להבסת הכאב, לניצחון החיים על המוות. בריאת האמנות יש מאין, יצירת היופי בעולם, הם התחמושת שאינה נגמרת לעולם. אולם מניה וביה הם מסגירים את "כוחות האימה" נגדם הם נדרשים לפעול.

"על ידי גיוסם של התהליכים הראשוניים ושל האידיאליזציה טווה דינמיקת העידון היפר-סימן מסביב לריק הדיכאוני ויחד עימו. ...התחבולה, משמעות נשגבת במקום אי ההוויה, העומדת בבסיסה והמרומזת, היא זו אשר מחליפה את בן החלוף. היופי זהה לו ביסודו. בדומה למחלצות הנשיות המסתירות דכאונות עקשניים, היופי נגלה

כפניו הנערצות של האובדן, הוא משנה אותו על מנת להחיותו
כותבת קריסטבה (קריסטבה, שמש שחורה, עמוד). סובלימציה,
עידון. במרקם הציורי של גר־רן מקבלת מילה זו משמעות נוספת.
אין זה רק עידונו של דחפי טנטלוס עזים בעוצמתם, אלא עידונו לכדי
ציור מעודן, לכדי "מחלצות נשיות המסתירות דכאוונות עקשניים".
בכמה ציורים חזאית קפלי התכלת המגוהצת למשעי מסתיימת בקו
הברך המדומינת, ללא רגליים כלל. חלק הגוף העליון ארוז במחוך
ורוז. מסמנים של מיניות לצד תמימות, סירוס לצד פתינות, יוצרים
מערך שלם של "היפר סימנים". בציורים אחרים מופיע הארנב הרך,
הנמלט, מטונימיה לנערה הצעירה אשר כמו "נתונה תחת מרדף צייד"
של כוחות גדולים ממנה, בסיטואציה שסופה ידוע מראש. בעבודות
אחרות נמצאת תנוחת הידיים הצמודות יחד, המונחות במרכז החזה,
מול הלב מעתירות, מתחננות.

בסדרה נוספת המוצגת בתערוכה, "סדרת הארנבות", מועמדת
הארנבת בשקילות סימבולית לילדה, אולם יחד עם זאת מעומתת
כנגדה, נושאת בקרבה מטענים פאליים מאיימים. הארנבת מייצגת בו
זמנית פגיעות נקבית וצל מסוכן, ומהווה אייקון לחוסר אונים יחד עם
רגשי דחייה עזים שהיא מעוררת. אנו חשים כי אסון הולך ומתקרב -
הן לארנבת והן לילדה.

דמותה של הארנבת עוברת טרנספורמציה לנגד עינינו: בעוד
שבציורים אחדים היא רצה, מלאת חיים, קטנה זריזה, הרי באחרים
היא מופיעה כבר ללא פרווה, ולבסוף - כנתח בשר מדמם המוגש
למאכל. הטכניקה הציורית כמו מסגירה את המהלך התמטי: בתחילה
מצוירת הארנבת כחיית משחק מודבקה, אחר כך היא נדמית לדמות
קומיקסית ולבסוף, מופשטת מכל דימויה ה"חמודים", מעורטלת
מחייה, חשופה לחלוטין- גוש קטן של חומרים אורגניים. דומה כי

סדרת הארנבת שואבת את כוחה מזיכרון ילדות טראומטי, חסר
מרפא, בו טיפחה גר־רן ארנבת מחמד - אולם לזוועתה הוגשה לה אז
באחד הימים למאכל.

כניסת הביוגרפי-קונקרטי אל תוך מרקם הציור מנכיחה את מהלך
"קילוף השכבות" שגר־רן מציגה בתערוכה, מהלך שמחויבותה
הטוטאלית לו ניכרת בתערוכה. גרעיניה הטראומטיים של הנפש כמו
"פזורו" כולם על בדי הציוה, מתנפצים בכוח מעודן, לא מרפים. מכלול
האטריבוטים שרן מוסיפה לציורים - אם אלו ענפי עץ, אם בובות
פלסטיק קטנות, אם אלמנטים "חוץ-ציוריים" אחרים, מצטרפים
לפרטואר הפנימי- אישי שלה, יוצרים "סביבה" טוטלית ושלמה,
שאינה "מסתפקת" בציור גרידא.

*"לכנות את הסבל בשם, לרומם אותו, לגזור אתו למרכיבי הקטנים
ביותר, פעולות אלה מהוות ללא ספק אמצעי להעלים את האבל
בהדרגה. למצוא בו מדי פעם סיפוק, אולי גם להתגבר עליו, לעבור
לאחרי, בוער פחות, אדיש יותר ויותר... אף על פי כן, נראה שהאמנויות
מצביעות על כמה דרכים אשר עוקפות את מציאת הסיפוק, ואשר
מבלי שיהפכו את האבל למאניה גרידא, מבטיחות לאמן וליודע הדבר
אחיה מעדנת בדבר האבוד" (קריסטבה, עמוד 87 שמש שחורה).*
דומה כי ציוריה של רן מבצעים בדיוק את סדר הפעולות שמצביעה
עליו קריסטבה: כינוי הסבל בשם (ויזואלי), וגזירתו למרכיבי הקטנים
ביותר: מבטו המבוהל של הארנב, פס הקפל המעומלן עד זרא, חלקת
הגוף הנתונה במחוך המשדרת התנגדות לצמידות-היתה, הוצאת לשון.
ובסופו של דבר- הוצאת לשון.

בעמוד ממוקד: ארנבות (3) 2007, שמן על בד, 89x122 ס"מ
עמוד קודם: יובל ודובי (1) 2008, שמן על בד, 45x55 ס"מ
בעמוד הבא: מאיה (2) 2008, שמן וגיר על בד, גובה: 30 ס"מ, קוטר: 40 ס"מ

www.graetz-ran.co.il

הגלריה העירונית לאמנות

מרכז התרבות ע"ש מ. סמילנסקי, רחובות

עיריית רחובות, אגף חינוך, תרבות נוער וספורט

בתמיכת מנהל תרבות, משרד התרבות והספורט - מחלקת אמנות פלסטית

צילומי עבודות: אבי חי | עריכה לשונית: ירון דויד | עיצוב והפקה: דני שחם

אוצרת ומנהלת הגלריה: אורה קראוס artora@rehovot.muni.il

י נ ו א ר 2 0 1 0